

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Prof. Dr. Albert-Peter Rethmann

Posudek

Jozef Pavol, Spolupráca kňazov s ŠtB z historicko-etického hľadiska. Problematika etického kompromisu v spolupráci duchovných s ŠtB, disertační práce, Praha 2010, 280 str.

Jozef Pavol ve své práci předkládá výsledky tříletého výzkumu týkajícího se spolupráce katolických duchovních s komunistickým režimem na Slovensku, zvláště pak spolupráce kněží spišské diecéze. V titulu disertační práce by však autor již měl uvést, že se jeho výzkum vztahuje na katolické duchovní, a ne na duchovní jiných křesťanských církví či společenství. Takový projekt není složitý pouze kvůli malému časovému odstupu od doby, která je předmětem zkoumání, nýbrž je rovněž odvážný, poněvadž není vůbec lehké posuzovat rozhodnutí kněží ke spolupráci právě z etického hlediska. Na to upozorňuje autor hned na začátku, když lituje, že se zatím nenašlo dost teologů ani představitelů katolické církve, kteří by byli ochotni se zabývat touto bolestnou kapitolou novějších dějin církve (str. 9).

Autor rozděluje svoji práci do dvou hlavních částí: Část A je věnována historické perspektivě, část B etické reflexi. Celkově předkládaná práce obsahuje kromě úvodu a včetně závěru 6 kapitol, seznamy zkratk, příloh a literatury jakož i anglické resumé.

Část A svědčí o pilné a záslužné práci autora v archivech, hlavně v archivu Ústavu paměti národa v Bratislavě. J. Pavol rekonstruuje v kapitole 1 historický vývoj organizace a činnosti Státní bezpečnosti v Československu. Kapitola 2 slouží popsání metod získávání kněží ke spolupráci a diskuzi řady problémů spojených s hodnocením dokladů StB. Zvláště zajímavá je 3. kapitola, v níž autor vypracovává příčiny spolupráce na straně duchovních a rozlišuje vydírání a strach (3.3.1), životní krize (3.3.2), dobrý úmysl a politické přesvědčení (3.3.3) a osobní zajmy (3.3.4).

Klíčové pro předloženou práci jsou kapitoly 4 a 5 (část B), v nichž autor reflektuje to, co našel v archivech o spolupráci kněží se StB, z etické perspektivy. V kapitole 4 J. Pavol používá a

diskutuje rozlišení statků a hodnot a známé principy zvažování dober v etických konfliktech pro přiblížení se těm případům kněží, kteří z velmi různých důvodů spolupracovali se StB. Velký prostor pak v kapitole 5 zabírá otázka etického kompromisu s ohledem na diskutovaný problém spolupráce s režimem, jehož zájmem byla likvidace církevního života. Základem etické reflexe je historická analýza části A. Tato analýza je provedena pečlivě. Autor si je vědom nejednoznačnosti pramenů, které pocházejí z archivů StB.

V části B se daří autorovi přiblížit se komplexním rozhodovacím procesům na straně těch, kteří se StB spolupracovali. Bohužel se zde najde pár nepřesností:

V tabulce 1 na str. 161 se píše o ztrátě „statkov hodnot“, což je nesmysl, nicméně se zde pravděpodobně jedná o překlep. Dále nejsou všechny klíčové pojmy použity přesně: Nadpis podkapitoly 5.3.2.2 zní „intrinsic malum (ne: intrinsece malum, jak by bylo správně)“ a na str. 193 píše autor o pojmu „intrinsic malum (ne: intrinsic malum)“.

Nezávisle na tom se však autorovi daří analyzovat i z etického hlediska komplexnost situací, v nichž se duchovní z různých důvodů rozhodli pro spolupráci s režimem (viz typologie příčin spolupráce), kterou vypracovává (kap. 3) a eticky hodnotí (kap. 4). Rozumné je rozhodnutí autora neposuzovat jednotlivé případy kněží, kteří spolupracovali, nýbrž reflektovat typické situace a motivy. Moudrým způsobem upozorňuje na to, že rozlišení statků a hodnot a principy „výšky“ a naléhavosti nejsou dostatečné pro řešení komplexní situace, kterou vypracoval v části A.

Proto se v 5. kapitole zabývá jednou argumentací z dějin teologické etiky: etickým kompromisem.

Učení o etickém kompromisu vychází z toho, že mravní jednání a rozhodování podléhají podmíněnosti a ohraničenosti lidského života (str. 190). Teologická etika se snažila najít pravidla mravního rozhodování v konfliktních situacích. Tady se ukazuje, že se J. Pavol hluboce vpracoval do morálně-teologické diskuze v německé jazykové oblasti v posledních 30 letech. Zvláště interpretace učení o etickém kompromisu od Petera Knauera slouží autorovi k tomu, aby zaujal diferencované stanovisko vůči těm typickým situacím a motivům, které vedly kněze ke spolupráci s StB. Tato kapitola je přesvědčivá rovněž pro kritického čtenáře, neboť autor udržuje rovnováhu mezi subjektivní situací jednotlivého kněze spolupracovníka a objektivní stranou jeho jednání. A k tomu patří také autorova klíčová poznámka (spolu s E. Schockenhoffem), že existují „rozhodnutia v svedomí, ktoré spadajú pojať žiadná objektivna norma. Nedajú se preto označiť z žiadneho objektivneho stanoviska, ktoré by ich spravodlivo

zohľadnilo, ako tie, ktoré sa vydarili alebo ako tie, ktoré sa nevydarili“ (str. 261) – zvlášť v situáciách vydírání.

Jozef Pavol ukazuje svou práci, že umí reflektovat tak komplexní fenomény, jako jsou ty formy spolupráce katolických duchovních v nelidském systému, který se jmenoval „komunistický“. Jeho práce představuje důležitý další krok k lepšímu porozumění tohoto systému a jeho nelidské povahy. Jozef Pavol ukazuje, že se hluboce vpracoval do metod historického badání, hodnocení historických pramenů a že je morálním teologem, který se vyzná v dějinách oboru a umí (s kritickým vědomím) aplikovat principy z dějin vlastního oboru na situaci, jaká vládla za komunistické diktatury. Prostřednictvím své práce nabízí vysoce zajímavý vhled do vnitřního fungování policejního státu a aktivit bezpečnostních sil v bývalé ČSSR.

Doporučuji předloženou práci k obhajobě.